

Godišnjak Fakulteta političkih nauka 19, no. 33–34: 111–132

Pregledni naučni članak

https://doi.org/10.18485/fpn_godisnjak.2025.19.33_34.5

Primljen: 3.11.2025.; Prihvaćen: 29.12.2025.

Snežana Bajčeta*

Sistemske rizici platformizacije javnog informisanja: institucionalni pristup**

Apstrakt

Digitalne platforme postaju ključna infrastruktura savremenog javnog informisanja. One temeljno mijenjaju uslove proizvodnje, cirkulacije, vrednovanja, uređivanja i recepcije informacija. Polazeći od teorije platformskog društva i novog institucionalizma, rad konceptualizuje platformizaciju kao institucionalnu promjenu koja se odvija kroz tri međuzavisne ravni: tehnološku, tržišnu i upravljačku. U tom okviru, pojam sistemskog rizika preuzet iz teorije kompleksnih sistema koristi se kao analitički instrument za identifikaciju strukturnih mehanizama kroz koje platformski dizajn, tržišni modeli i režimi upravljanja oblikuju funkcionisanje informacionog ekosistema. Rad teorijski izvodi tri tipa sistemskih rizika javnog informisanja – epistemološke, ekonomske i normativne – i pokazuje kako se oni međusobno prepliću i kumulativno proizvode institucionalne ranjivosti javnog informisanja.

Ključne riječi:

Platformizacija, javno informisanje, sistemski rizici, novi institucionalizam, upravljanje platformama

* Univerzitet u Beogradu, Fakultet političkih nauka i Univerzitet Donja Gorica, Humanističke studije. Kontakt adresa: snezanabajceta@gmail.com

** Rad je nastao kao rezultat istraživanja za potrebe izrade doktorske disertacije.

UVOD

Ekspanzijom digitalne industrije, digitalne platforme postaju sve značajnija infrastruktura savremenog javnog informisanja. Njihova uloga ne iscrpljuje se u tehničkom posredovanju distribucije sadržaja, već podrazumijeva duboko restrukturiranje uslova pod kojima se informacije proizvode, vrednuju, cirkulišu, uređuju i konzumiraju.¹ Ovaj proces, u literaturi konceptualizovan kao platformizacija², označava širenje platformskih tehnoloških, tržišnih i upravljačkih logika u oblasti i djelatnosti koje su tradicionalno bile organizovane kroz profesionalne, institucionalne i javno odgovorne režime. U tom smislu, platformizacija u domenu javnog informisanja predstavlja cjelovitu institucionalnu promjenu sa dalekosežnim implikacijama po javnu sferu i demokratske procese.³

Istraživanja platformskog okruženja obuhvataju širok spektar tema, uključujući, između ostalog, dezinformacije⁴, algoritamsko rangiranje⁵, kratkoročne mogućnosti i dugoročne zavisnosti od platformi⁶, upravljanje sadržajem⁷, promjene u profesionalnim praksama⁸. Raznovrstan problemski korpus ukazuje na složenost platformizovanog informacionog ekosistema, ali istovremeno sve jasnije pokazuje da se ključni izazovi javnog informisanja ne

-
- 1 José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, Oxford University Press, New York, 2018.
 - 2 Thomas Poell, David Nieborg, and José Van Dijck, "Platformisation", *Internet Policy Review*, Vol. 8, No. 4, pp. 1–13.
 - 3 Thomas Poell, David B. Nieborg, and Brooke Erin Duffy, *Platforms and Cultural Production*, Polity, Cambridge, 2022.
 - 4 Claire Wardle, and Hossein Derakhshan, *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*, Council of Europe, Strasbourg, 2017.
 - 5 Tarleton Gillespie, "The Relevance of Algorithms," in Tarleton Gillespie, Pablo J. Boczkowski, and Kirsten A. Foot (eds.), *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society*, MIT Press, Cambridge, pp. 167–194.
 - 6 Rasmus Kleis Nielsen, and Sarah Anne Ganter, "Dealing with Digital Intermediaries: A Case Study of the Relations between Publishers and Platforms", *New Media & Society*, Vol. 20, No. 4, pp. 1600–1617.
 - 7 Tarleton Gillespie, *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*, Yale University Press, New Haven and London, 2018.
 - 8 Matt Carlson, "Automating Judgment? Algorithmic Judgment, News Knowledge, and Journalistic Professionalism", *New Media & Society*, Vol. 20, No. 5, pp. 1755–1772.

moгу sasvim sagledati i razumjeti analizom pojedinačnih problema, sadržaja ili aktera. Umjesto toga, sve veći broj istraživanja, kao i razvoj javnih politika, a naročito u okviru Evropske unije, ukazuju na potrebu sistemskog pristupa⁹, koji platformizaciju izučava kao spektar međupovezanih faktora i uslova iz kojih proizlaze kaskadne, dugoročne i teško reverzibilne posledice po javno informisanje.¹⁰

Polazeći od toga, ovaj rad razmatra koncept sistemskog rizika kao analitički okvir za razumijevanje ranjivosti javnog informisanja u uslovima platformizacije. Pojam sistemskog rizika omogućava pomijeranje fokusa sa pitanja štetnog sadržaja i individualne odgovornosti na platformama ka pitanjima njihovog dizajna, strukturnih mehanizama i institucionalnih okvira. Tako u fokus dolaze dileme o tome koji faktori i na koji način uspostavljaju nove obrasce vidljivosti i relevantnosti informacija, šta usmjerava aktuelne informacione tokove, odnosno kako se uređivačka moć redistribuira unutar informacionog ekosistema usled platformizacije. Ovakav pristup dobija dodatnu relevantnost u savremenim regulatornim raspravama u Evropskoj uniji, gdje se kroz Akt o digitalnim uslugama (*Digital Services Act – DSA*)¹¹ pojam sistemskog rizika eksplicitno i uvodi u regulaciju digitalnih platformi. Iako DSA predstavlja normativni instrument, njegova konceptualna logika signalizira širi pomak ka razumijevanju društvenih posledica platformizacije, a ne isključivo pojedinačnih devijacija na platformama.

Polazeći od teorije platformskog društva¹² i novog institucionalizma¹³, platformizacija predstavlja proces institucionalne promjene koji se odvija kroz tri međusobno povezane ravni: tehnološku, tržišnu i upravljačku. Tehnološka ravan obuhvata infrastrukturne implikacije algoritamskog odlučivanja zasnovanog na podacima. Tržišna ravan odnosi se na transformaciju poslovnih modela, dominaciju ekonomije pažnje i opštu profitnu logiku.

⁹ Rachel Griffin, "The Politics of Risk in the Digital Services Act. A Stakeholder Mapping and Research Agenda", *Weizenbaum Journal of the Digital Society*, Vol. 5, No. 2, pp. 1–44.

¹⁰ Ortwin Renn, Manfred Laubichler, Klaus Lucas, Wolfgang Kröger, Jochen Schanze, Roland W. Scholz and Pia-Johanna Schweizer, "Systemic Risks from Different Perspectives", *Risk Analysis*, Vol. 42, No. 9, pp. 1902–1920.

¹¹ "Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 on a Single Market For Digital Services and amending Directive 2000/31/EC (Digital Services Act)", *Official Journal of the European Union*, L 277/1, Brussels, 2022.

¹² José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, nav. djelo.

¹³ Peter. A. Hall, and Rosemary C. R. Taylor, "Political Science and the three new Institutionalisms", *Political Studies*, Vol. 44, No. 4, pp. 936–957.

Najzad, upravljačka operativno reflektuje izmijenjeni normativni okvir koji se pozicionira kroz pravila, uslove korišćenja i upravljačke prakse platformskih kompanija.¹⁴

Rad se fokusira na teorijsku elaboraciju koncepta sistemskog rizika u odnosu na javno informisanje kao društvenu instituciju i teorijski izvodi tri tipa sistemskih rizika za javno informisanje: epistemološki, ekonomski i normativni. Ovi rizici nisu zbir pojedinačnih problema, već strukturni poremećaji koji pogađaju osnovne funkcije javnog informisanja kao društvene institucije, koja u demokratskom društvu pretpostavlja „niz društvenih, kulturnih, ekonomskih i političkih zadataka i funkcija”¹⁵. Pristup koji je primarno, normativno i analitički, utemeljen u Habermasovom poimanju štampe kao „najementnije institucije u strukturi javnosti”¹⁶, u platformskom društvu dobija novi značaj u razmatranju „institucionalnog režima vijesti”¹⁷.

Cilj rada je da razvije konceptualni okvir koji omogućava identifikaciju i analizu sistemskih rizika javnog informisanja u platformskom društvu, bez svođenja ovih rizika na specifične profesionalne prakse, pojedinačne platforme ili određeni nacionalni kontekst. Javno informisanje posmatra se kao institucija čije su epistemološke, tržišne i normativne dimenzije istovremeno restrukturisane platformizacijom. U skladu sa tim, rad najprije razmatra platformizaciju kao institucionalnu transformaciju i teorijski pozicionira koncept sistemskog rizika, nakon čega slijedi analiza tri ravni promjene i sa njima povezanih sistemskih poremećaja.

PLATFORMIZACIJA KAO INSTITUCIONALNA TRANSFORMACIJA JAVNOG INFORMISANJA

Platformizacija se u savremenoj literaturi najčešće opisuje kao proces sve intenzivnijeg širenja i preplitanja „infrastruktura, ekonomskih procesa, upravljačkih okvira digitalnih platformi sa različitim ekonomskih sektorima i sferama života, uključujući i reorganizaciju kulturnih praksi oko njih”¹⁸. Tako su

¹⁴ Thomas Poell, David B. Nieborg, and Brooke Erin Duffy, *Platforms and Cultural Production*, nav. djelo.

¹⁵ Barbie Zelizer, *Taking journalism seriously: News and the Academy*, Sage, London, 2004, pp. 36.

¹⁶ Jürgen Habermas, *Javno mnjenje*, Kultura, Beograd, 1969, str. 224.

¹⁷ Barbie Zelizer, *What Journalism Could Be*, Polity Press, Cambridge and Malden, 2017, p. 40.

¹⁸ Thomas Poell, David Nieborg, and José Van Dijck, “Platformisation”, nav. djelo, pp. 5–6.

platforme postale centralni posrednici ekonomskih, komunikacionih i društvenih aktivnosti u savremenom društvu. U kontekstu javnog informisanja, platformizacija se ne može svesti na uvođenje novih tehnoloških alata ili alternativnih distributivnih kanala, niti na tehnološke mogućnosti globalnih „neutralnih intermedijatora“. Kako Gilespi (Gillespie) objašnjava, platforme „intervenišu“¹⁹, i to ne samo u platformski sadržaj, već one dizajniraju strukturne uslove pod kojima se javno informisanje oblikuje, organizuje i uređuje kao društveno značajna djelatnost. Teoretičari platformizacije objašnjavaju da je riječ o „institucionalnom zaokretu u domenu tržišta, infrastruktura i upravljanja, ali i o posledičnim promjenama u praksama rada, kreativnosti i demokratije“²⁰. Inače, teorijsko polazište platformizacije utemeljeno je u stalnom dijalogu između institucionalnih i kritičkih polazišta, koja povezuju heterogena teorijska polja tehnoloških, ekonomskih, pravnih, socioloških, komunikoloških i politikoloških disciplina u okviru kojih je ovaj koncept dobio svoje teorijsko mjesto.

Iz perspektive novog institucionalizma²¹, institucije se ne shvataju isključivo kao formalne organizacije ili pravni okviri, već kao široki spektar formalnih i neformalnih pravila, procedura, praksi i očekivanja koji strukturiraju društveno djelovanje i usmjeravaju društvenu dinamiku²². U tom smislu, platformizacija ne uvodi samo nove aktere u polje javnog informisanja već transformiše postojeća pravila igre, uključujući kriterijume relevantnosti, logike vrednovanja, načine odlučivanja i raspodjelu moći između aktera. Platforme tako djeluju kao institucionalni aranžmani koji se materijalizuju kroz platformsku infrastrukturu, tržište i upravljanje, dok, kako kritički orijentisani autori naglašavaju, imaju značajne društvene implikacije, koje u konačnici oblikuju vrednosno drugačije – platformsko – društvo.²³

Javno informisanje se, sa druge strane, može posmatrati kao društvena institucija čiji su osnovni obrasci djelovanja istorijski stabilizovani kroz profesionalne, organizacione i regulatorne mehanizme.²⁴ Iz normativne per-

¹⁹ Tarleton Gillespie, "Platforms intervene", *Social Media + Society*. Vol 1, No. 1, pp. 1–2.

²⁰ Thomas Poell, David B. Nieborg, and Brooke Erin Duffy, *Platforms and Cultural Production*, nav. djelo, p. 7.

²¹ Craig Parsons, *How to Map Arguments in Political Science*, Oxford University Press, Oxford. 2007.

²² Peter. A. Hall, and Rosemary C. R. Taylor, "Political Science and the three new Institutionalisms", *Political Studies*, nav. djelo. p. 938.

²³ José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, nav. djelo, pp. 22–26.

²⁴ Michael Schudson, *The Sociology of News*, W. W. Norton, New York, 2003.

spektive, medijsko tržište, urednička selekcija, redakcijska organizacija, profesionalna etika, koncept javnog interesa i institucionalni oblici nadzora čine stubove poretka javnog informisanja. Platformizacija, međutim, rekonstruiše ove mehanizme uvodeći nove infrastrukturne zavisnosti i operative logike koje djeluju paralelno, a često i konkurentno postojećim institucionalnim aranžmanima. Važno je istaći da se platformizacija ne odvija jednostavnom zamjenom postojećih tehnoloških i institucionalnih rešenja novim. Naprotiv, platformske logike se ukrštaju sa zatečenim profesionalnim normama, tržišnim strukturama i (samo)regulatornim režimima, proizvodeći hibridne i često asimetrične institucionalne konfiguracije. Ishodi tog procesa nisu unaprijed determinisani, ali su snažno uslovljeni koncentracijom tehnoloških resursa i strukturnim asimetrijama moći koje karakterišu globalnu digitalnu industriju.²⁵

U tom kontekstu, platforme se mogu razumjeti kao složeni aranžmani u kojima infrastruktura, tržište i upravljanje nisu odvojene sfere, već jedna funkcionalna cjelina. Tehnološke infrastrukture zasnovane na podacima i algoritamskom odlučivanju neposredno se odražavaju na obrasce vidljivosti i cirkulacije informacija. Ovi obrasci su istovremeno usklađeni sa tržišnim logikama ekonomije pažnje i novim posredničkim ulogama koju platforme preuzimaju između oglašivača, medija i publike. Takvi aranžmani dodatno se stabilizuju kroz upravljačke prakse platformi, koje putem sopstvenih pravila, procedura i principa moderacije preuzimaju normativne funkcije u javnoj komunikaciji.²⁶ Upravo kroz ovo preplitanje tehnoloških, tržišnih i upravljačkih mehanizama platforme postepeno potiskuju, preoblikuju i funkcionalno nadilaze zatečene institucionalne aranžmane, proizvodeći nove, relativno stabilne, ali i visoko dinamične i nepredvidive okvire savremenog javnog informisanja.

Važno je pritom istaći da platformizacija ima različite efekte u zavisnosti od šireg informacionog ekosistema. Iz perspektive istorijskog institucionalizma, u medijskim sistemima sa slabo razvijenim tržišnim kapacitetima, ograničenim regulatornim resursima i strukturnim profesionalnim ranjivostima, nove infrastrukture imaju pogodnije preduslove da nametnu svoju logiku i ostvare svoju institucionalnu ulogu.²⁷ U takvim kontekstima, zavisnost od platformi ne predstavlja samo tehnički ili ekonomski izbor već i preduslov opstanka javnog informisanja. Iz ove perspektive, platformizacija

²⁵ Karoline Andrea Ihlebæk, and Vilde Schanke Sundet, "Global platforms and asymmetrical power: Industry dynamics and opportunities for policy change", *New Media & Society*, pp. 1–18.

²⁶ José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, nav. djelo, pp. 31–46.

²⁷ Daniel C. Hallin, and Paolo Mancini, *Comparing media systems: Three models of media and politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.

javnog informisanja može se razumjeti kao proces u kojem se institucionalni temelji informisanja postepeno premještaju iz profesionalnih i javno regulisanih aranžmana ka privatno organizovanim digitalnim infrastrukturama. Ova transformacija proizvodi strukturne poremećaje koji zahvataju osnovne funkcije javnog informisanja kao društvene institucije. Upravo zato, platformizacija predstavlja adekvatan analitički okvir za razmatranje sistemskih rizika savremenog javnog informisanja.

SISTEMSKI RIZIK KAO TEORIJSKI I REGULATORNI KONCEPT

Pojam sistemskog rizika potiče iz teorije o kompleksnim sistemima²⁸ i prvobitno se razvija u ekonomskim disciplinama, gdje označava mogućnost da poremećaj u jednom tržišnom segmentu proizvede lančane efekte koji ugrožavaju stabilnost cjeline sistema.²⁹ Tokom poslednjih decenija, koncept sistemskog rizika postepeno se širi i primjenjuje u analizama klimatskih promjena, energetske sistema, digitalnih infrastrukture i platformskog ekosistema, dok procjene i analize rizika predstavljaju posebno metodološko polje.³⁰ U tim oblastima, pretpostavka je da rizici ne proizlaze iz pojedinačnih tehničkih kvarova, incidenata ili devijantnih ponašanja, već iz dizajna, organizacije i načina na koji se upravlja sistemima, a koji omogućavaju da mali poremećaji nelinearno proizvedu disproporcionalne efekte, odnosno da se jednom uspostavljeni obrasci stabilizuju i dugoročno reprodukuju kroz povratne sprege.³¹ Sistemski rizici odlikuju se širinom dometa, kumulativnim efektima i potencijalom da destabilizuju ključne funkcije sistema.³²

Sistemski rizici su karakteristični za kompleksne, visoko međupovezane sisteme u kojima se obrasci ponašanja i ishodi formiraju kroz interakcije velikog broja aktera, tehnologija i pravila. U tom smislu, platforme kao „organski obrasci multilateralnih veza između aktera i njihovih aktivnosti, koji podsti-

²⁸ Melanie Mitchell, *Complexity, A Guided Tour*, Oxford University Press, Oxford, 2009.

²⁹ Steven L. Schwarcz, „Systemic Risk”, *Duke Law School Repository*, pp. 193–249.

³⁰ Alice Palmieri, Konrad Kollnig, and Aurelia Tamò-Larrieux, „Systemic risks of dominant online platforms: A scoping review”, *Maastricht Faculty of Law Working Paper Forthcoming*, pp. 1–26.

³¹ Philipp Hacker, Atoosa Kasirzadeh, and Lilian Edwards, „AI, Digital Platforms, and the New Systemic Risk”, radna verzija, 2025, pp. 10–12.

³² Trond Arne Undheim, „An interdisciplinary review of systemic risk factors leading up to existential risks”, *Progress in Disaster Science*, Vol. 22, pp. 1–4.

ču sinergiju i komplementarnost koja u suprotnom ne bi nastala”³³ odlikuju se izrazitim sistemskim karakterom i visokim stepenom unutrašnje i međuzavisnosti sa drugim platformizovanim djelatnostima. Sa druge strane, politička i društvena istorija javnog informisanja predstavljaju svojevrsno svjedočanstvo o oblikovanju medijskih institucija i praksi, koje su se istorijski konsolidovale u nacionalno zaokružene cjeline, odnosno medijske sisteme.³⁴

U savremenom platformskom okruženju, sistemski rizici nastaju upravo u tački njihovog povezivanja. Platforme u informaciono polje unose nove oblike tehničke, tržišne i normativne međuzavisnosti, dok medijski sistemi u taj odnos ulaze sa postojećim institucionalnim ranjivostima. Tako se potencijali za rizike ne sabiraju, već se međusobno pojačavaju, dok platforme stoje kao ključna poveznica nove operativne cjeline u kojoj se javno informisanje odvija.

Pomak ka sistemskom razumijevanju rizika reflektuje se i u savremenim regulatornim pristupima, naročito u okviru Evropske unije. Akt o digitalnim uslugama (*Digital Services Act – DSA*) uvodi sistemski pristup u regulaciji digitalnih platformi, polazeći od pretpostavke da štetni društveni efekti ne proizlaze isključivo iz nelegalnog ili problematičnog sadržaja, već iz karakteristika platformskog dizajna, njihovih poslovnih modela i politika. Riječ je o velikom normativnom zaokretu ka preventivnom, sistemskom, cjelovitom upravljanju digitalnim okruženjem, koji se fokusira na središte platformskog mehanizma, moći i rizičnog potencijala.³⁵

Paralelno sa tim, Evropski akt o slobodi medija (*European Media Freedom Act – EMFA*)³⁶ pristupa izazovima platformizacije iz drugačije perspektive, fokusirajući se na zaštitu institucionalnih preduslova javnog informisanja, uključujući uredničku nezavisnost, medijski pluralizam i bezbjednost no-

³³ Cristina Alaimo, Janis Kallinikos, and Erika Valderama-Venegas, “Platforms as service ecosystems: lessons from social media”, *Journal of Information Technology*, Vol. 35, No. 1, p. 9.

³⁴ Daniel C. Hallin, *Typology of Media Systems*, Oxford Research Encyclopedia of Politics, 2021, p. 2. Dostupno preko: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-205> (pristupljeno: 15 januara 2026).

³⁵ Snežana Bajčeta, Jelena Adamović, Duje Prkut i Duje Kozomara, *Digital Governance in the EU and Beyond: Institutional Designs, Structures and Capacities Compared*, SHARE Foundation, Belgrade, 2025.

³⁶ “Regulation (EU) 2024/1083 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 establishing a common framework for media services in the internal market and amending Directive 2010/13/EU (European Media Freedom Act)”, *Official Journal of the European Union*, L 2024/1083, Brussels, 2024.

vinara.³⁷ Iako EMFA ne koristi eksplicitno termin sistemskog rizika, njegova normativna orijentacija može se tumačiti kao dio odgovora na strukturne poremećaje koje platformizacija proizvodi u oblasti javnog informisanja.

U ovom radu, sistemski rizici ne posmatraju se kroz sadržaj ili pojedinačne platforme i njihove prakse, već kroz izmijenjene konfiguracije koje platformizacija uvodi kao horizontalni i konvergentni okvir javne komunikacije. Polazeći od teorije kompleksnih sistema, sistemski rizici u platformizovanom informacionom okruženju mogu se prepoznati kroz visoku međupovezanost aktera i infrastruktura, zajedničku izloženost istim izvorima rizika i dinamičke povratne sprege koje omogućavaju stabilizaciju i pojačavanje početnih poremećaja.³⁸ Ove odlike ukazuju na to da promjene u jednom dijelu informacionog sistema mogu proizvesti kaskadne efekte, da se heterogeni akteri u krugu javnog informisanja nalaze u homogenizovanim uslovima rizika koje ne mogu individualno kontrolisati, te da se jednom uspostavljeni obrasci ponašanja i vidljivosti mogu dugoročno reprodukovati.

Na toj osnovi, rad konceptualizuje sistemske rizike javnog informisanja kroz tri ključna kriterijuma: obuhvat rizikom, institucionalna relevantnost rizika i strukturna ukorijenjenost rizika. U narednim poglavljima, sistemski rizici javnog informisanja razlažu se kroz tri međusobno povezane ravni institucionalne promjene: tehnološku, tržišnu i upravljačku. Ove ravni ne predstavljaju odvojene sfere djelovanja, već analitičke perspektive kroz koje se ispituju strukturni uslovi pod kojima se javno informisanje oblikuje, organizuje i normativno uređuje u platformskom društvu.

TEHNOLOŠKA PROMJENA I EPISTEMOLOŠKI SISTEMSKI RIZICI JAVNOG INFORMISANJA

Tehnološka promjena u platformskom društvu ne može se svesti na uvođenje novih digitalnih alata ili na povećanje brzine i obima informisanja. U središtu tehnološke ravni platformizacije nalazi se proces datafikacije, koji podrazumijeva kontinuirano pretvaranje društvenih interakcija, pažnje i ponašanja u kvantifikovane podatke koji služe kao osnova za algoritamsko odlučivanje³⁹. Shodno tome, relevantnost informacija se sve češće operativno mjeri putem

³⁷ Snežana Bajčeta, „Evropski digitalni konstitucionalizam: ka normama slobodnog novinarstva na odgovornim platformama”, *Politički život*, Vol. 28. str. 7–23.

³⁸ Ortwin Renn, Manfred Laubichler, Klaus Lucas, Wolfgang Kröger, Jochen Schanze, Roland W. Scholz and Pia-Johanna Schweizer, “Systemic Risks from Diferent Perspectives”, nav. djelo, pp. 1904–1905.

³⁹ José Van Dijck, “Datafication, dataism and dataveillance: Big Data between scientific paradigm and ideology”, *Surveillance & Society*, Vol. 12, No. 2, pp. 197–208.

kvantitativnih indikatora angažmana – klikova, pregleda, vremena zadržavanja, dijeljenja i reakcija. Ovi metrički pokazatelji funkcionišu kao tehnički signali interesovanja, navika i preferencija korisnika i postaju ključni algoritamski parametri.

Međutim, datafikacija ne predstavlja neutralnu refleksiju preferencija publike, odnosno korisnika, budući da podaci svoje značenje stiču tek unutar „platformske perspektive”⁴⁰, normativno oblikovane vrijednostima i poslovnim logikama digitalne industrije. Tako se kriterijumi selekcije i vrednovanja informacija sistematski pomijeraju sa institucionalno utemeljenih i profesionalno opravdanih procjena ka automatizovanim logikama i principima platformi.

Ovakva infrastrukturna reorganizacija selekcije proizvodi „algoritamski *gatekeeping*” kao specifičan režim upravljanja u kojem „automatizovane procedure utiču na proces selekcije, pisanja, uređivanja, rasporeda, ponavljanja vijesti”⁴¹. Za razliku od tradicionalnog redakcijskog uređivanja, koje je bilo institucionalno locirano u medijskim organizacijama i vezano za profesionalne principe slobodnog i odgovornog novinarstva i uređivačku politiku medija, algoritamski *gatekeeping* djeluje depersonalizovano, procesualno, infrastrukturno i nemedijski. Selekcija informacija time se razdvaja od samog čina publikovanja i prenosi na platformske mehanizme rangiranja, personalizacije i optimizacije, čiji su kriterijumi definisani izvan medija i u velikoj mjeri ostaju netransparentni i izvan javnog nadzora.⁴² Posledično, moć određivanja javne vidljivosti dislocira se iz profesionalnih i javno odgovornih aranžmana i koncentriše u okviru platformskih infrastrukture, pri čemu sposobnost pojedinih aktera da djeluju kao „čuvari kapija” zavisi od platformskih pravila i tehničkih sistema vidljivosti.

Upravo u ovoj tački tehnološka promjena poprima svoj epistemološki značaj. Kada se kriterijumi relevantnosti, vidljivosti i prioritizacije informacija sistematski izvode iz metrike ponašanja korisnika, algoritamskih logika optimizacije i pravila industrije, mijenjaju se uslovi pod kojima se javno znanje uopšte prepoznaje, cirkuliše i stabilizuje u javnoj sferi. Epistemološki aspekt javnog informisanja ovdje se ne odnosi na tačnost pojedinačnih informacija, već na strukturne uslove pod kojima se javno znanje selektuje, hijerarhizuje i postaje društveno relevantno. Iz te perspektive, algoritamski *gatekeeping* predstavlja epistemološki sistemski rizik, jer dugoročno preoblikuje načine na koje se javna stvarnost interpretira i percipira.

⁴⁰ José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, nav. djelo, p. 56.

⁴¹ Arjen van Dalen, *Algorithmic Gatekeeping for Professional Communicators. Power, Trust, and Legitimacy*, Routledge, New York, 2023.

⁴² Julian Wallace, “Modelling Contemporary Gatekeeping”, *Digital Journalism*, pp. 11–14.

Sistemska karakter ovog rizika dodatno se učvršćuje kroz ciklični odnos između algoritamskog odlučivanja i korisničkog ponašanja. Algoritmi rangiraju sadržaje na osnovu prethodnih obrazaca interakcije, dok se istovremeno ponašanje korisnika oblikuje tim istim algoritamskim odlukama.⁴³ Ova povratna sprega omogućava stabilizaciju i jačanje određenih epistemoloških obrazaca, čineći ih dugotrajnim i otpornim na pojedinačne korektivne intervencije. Epistemološki poremećaji se tako ne pojavljuju kao izuzeci ili devijacije, već kao reproduktivna dinamika sistema u cjelini.

Jedna od ključnih posledica ovakvog režima jeste fragmentacija informacionih tokova⁴⁴ i slabljenje zajedničkog referentnog okvira neophodnog za demokratsku deliberaciju.⁴⁵ Personalizovani algoritamski sistemi izlažu različite segmente publike različitim verzijama društvene stvarnosti, čime se postepeno narušava sposobnost javnog informisanja da obezbijedi zajedničke epistemološke osnove kolektivnog razumijevanja i vrednovanja.

Važno je, međutim, naglasiti da platforme ove obrasce ne proizvode izvan društvenog konteksta. Teorije platformskog društva ukazuju na to da platforme konvergentno preuzimaju postojeće društvene hijerarhije, mnjenja i vrednosne orijentacije, ali ih kroz datafikaciju i algoritamsku optimizaciju integrišu i sistematski proširuju i pojačavaju.⁴⁶ Na taj način, već privilegovani narativi i obrasci pažnje bivaju infrastrukturno kodirani u algoritamske kriterijume vidljivosti i potom favorizovani kroz cjelokupan informacioni sistem.

Konačno, tehnološka promjena uvodi i epistemološki rizik netransparentnosti.⁴⁷ Procesi koji određuju vidljivost i cirkulaciju informacija postaju sve složeniji i manje razumljivi akterima javnog informisanja, uključujući novinare, medije, istraživače i regulatore. Zatvorene „crne kutije“⁴⁸ algoritam-

⁴³ Taina Bucher, *If... Then. Algorithmic Power and Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2018.

⁴⁴ Lance W. Bennett, and Barbara Pfetsch, "Rethinking Political Communication in a Time of Disrupted Public Spheres", *Journal of Communication*, Vol. 68, No. 2, pp. 243–253.

⁴⁵ Cass R. Sunstein, *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton University Press, Princeton, 2017.

⁴⁶ José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, nav. djelo.

⁴⁷ Mike Ananny, and Kate Crawford, "Seeing without knowing: Limitations of the transparency ideal and its application to algorithmic accountability", *New Media & Society*, Vol. 20, No. 3, pp. 973–989.

⁴⁸ Frank Pasquale, *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*, Harvard University Press, Cambridge, 2015.

skih kriterijuma i podataka potkopavaju epistemološku odgovornost sistema i produbljuju asimetrije znanja i moći u informacionom ekosistemu.

Sagledani zajedno, ovi procesi ukazuju na to da tehnološka promjena u platformskom društvu proizvodi epistemološki sistemski rizik koji djeluje na nivou ukupnog javnog informisanja. Riječ je o strukturnoj transformaciji uslova pod kojima se javno znanje selektuje, hijerarhizuje i stabilizuje, čime se dovodi u pitanje sposobnost javnog informisanja da obavlja svoju epistemološku ulogu kao društvena institucija.

TRŽIŠNA PROMJENA I EKONOMSKI SISTEMSKI RIZICI JAVNOG INFORMISANJA

Tržišna promjena predstavlja drugu ravan institucionalne transformacije javnog informisanja u platformskom društvu, kroz koju se restrukturiraju tržišne strukture, ekonomski uslovi i vrijednost informacija i informisanja kao javne djelatnosti. U platformskom ekosistemu, ova promjena se ne iscrpljuje u promjenama izvora finansiranja ili intenziviranju komercijalnih pritisaka, već zahvata način na koji se javno informisanje integriše u tržišne mehanizme optimizovane za kontinuirani rast angažmana, skalabilnost i profit.⁴⁹ Riječ je o procesu komodifikacije, odnosno mehanizmu koji „podrazumijeva da platforme transformišu onlajn i oflajn objekte, aktivnosti, emocije i ideje u robu kojom se može trgovati”⁵⁰, kroz koji informacije, pažnja i publika postaju operativni elementi platformskih tržišnih aranžmana.

Komodifikacija u platformskom društvu predstavlja kvalitativni iskorak u odnosu na raniju ulogu tržišta u medijskom sistemu. Naime, tržišna logika ne funkcioniše samo kao liberalni korektiv ili spoljašnji komercijalni pritisak već postaje unutrašnji organizacioni princip na osnovu kojeg se informativni sadržaji proizvode, distribuiraju i vrednuju. Platforme u tom smislu ne djeluju kao klasični tržišni akteri unutar medijskog sektora, već transformišu samo medijsko tržište, čineći ga „višestranim”⁵¹, budući da kao novi infrastrukturni posrednici preuzimaju kontrolu nad pristupom publici, raspodjelom pažnje i tokovima oglašivačkih prihoda.

U platformskom društvu, pažnja korisnika ne tretira se kao društveni resurs i javna vrijednost, već kao tržišni komoditet koji se mjeri, optimizuje i

⁴⁹ Nick Srnicek, *Platform Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 2017.

⁵⁰ José van Dijck, Thomas Poell, and Martijn de Waal, *The Platform Society. Public Values in a Connective World*, nav. djelo, p. 37.

⁵¹ David B. Nieborg, and Thomas Poell, “The platformization of cultural production: Theorizing the contingent cultural commodity”, *New Media & Society*, pp. 1–18.

monetizuje u skladu sa logikama rasta i profita.⁵² Centralni mehanizam ove tržišne transformacije jeste komodifikacija pažnje, kroz koju pažnja postaje osnovna valuta platformskog ekosistema, dok se informacije sve češće tretiraju kao sredstvo za njeno privlačenje, zadržavanje i intenziviranje. Ovakav model dovodi u pitanje demokratsku ideju javnog informisanja, u kojoj pažnja predstavlja posredni uslov ostvarivanja informativne i demokratske funkcije, a ne njen krajnji cilj.

Upravo kroz transformaciju tržišne racionalnosti u platformskom društvu može se identifikovati višeslojni ekonomski sistemski rizik javnog informisanja. Kada se ekonomska održivost informisanja veže za platformske metrike angažmana, monetizaciju i komodifikaciju pažnje, tržišni kriterijumi počinju da sistematski oblikuju šta je vidljivo, isplativo i dugoročno održivo u informacionom ekosistemu. Na taj način, tržišna logika postaje dominantni organizacioni princip javnog informisanja, potiskujući druge normativne uslove i kriterijume njegove društvene uloge.

Sistemski karakter ovog rizika dodatno se pojačava strukturnom asimetrijom tržišne moći između platformi i aktera javnog informisanja. Platforme utiču na autonomiju javnog informisanja tako što kontrolišu ključne tačke pristupa publici, oglašivačkim tržištima i podacima o korisnicima, čime stiču strukturnu prednost u odnosu na medijske organizacije.⁵³ Ova asimetrija ne ogleda se samo u raspodjeli prihoda već i u mogućnosti platformi da jednostrano definišu uslove monetizacije i pristupa tržištu. U takvom okruženju, zavisnost od platformskih infrastruktura ne predstavlja strateški izbor pojedinačnih aktera, već opšti uslov opstanka u informacionom ekosistemu. Ona je sistemski jer zahvata čitav sektor, kontinuirano se reprodukuje kroz tržišne i infrastrukturne mehanizme i funkcionise kao unutrašnja logika platformskog tržišta, a ne kao spoljašnji pritisak.

Jedna od ključnih posledica ovakve tržišne konfiguracije jeste dominacija kratkoročne optimizacije kao principa organizacije informativne produkcije. Platformski tržišni modeli podstiču stalno prilagođavanje trenutnim metrikama performansi, čime se privileguju sadržaji koji generišu brzu pažnju i intenzivne, uglavnom na emocijama zasnovane interakcije.⁵⁴ Dugoročne, kompleksne i društveno relevantne teme sistematski gube vidljivost i eko-

⁵² Yves Citton, *The Ecology of Attention*, Polity Press, Cambridge, 2017.

⁵³ David Nieborg, and Thomas Poell (with Mark Deuze), "The Platformization of Making Media", in: Mirjam Prenger and Mark Deuze (eds.), *Making Media. Production, Practices, and Professions*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2020, pp. 85–96.

⁵⁴ Hissu Hyvärinen, and Roman Beck, "Emotions Trump Facts: The Role of Emotions in on Social Media: A Literature Review", *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences*, pp. 1979–1806.

nomsku podršku. Dugoročno, takva dinamika sadržaja slabi kapacitet javnog informisanja da obavlja svoju javnu funkciju i smanjuje otpornost informaci-onog sistema na manipulacije, trivijalni sadržaj, polarizaciju i generalno pad kvaliteta informisanja.

Tržišni sistemski rizici dodatno se produbljuju kroz koncentraciju tržišta i sužavanje pluralizma. Platforme, oslanjajući se na ekonomiju obima i mrež-ni efekat, teže monopolizaciji ili oligopolizaciji tržišta pažnje i oglašavanja.⁵⁵ U takvom okruženju, mali broj infrastrukturnih aktera stiče disproporcionalan uticaj na ekonomske uslove cirkulacije informacija, čime se istovremeno smanjuje raznovrsnost izvora i poslovnih modela javnog informisanja i povećava ranjivost sistema na promjene u strategijama dominantnih platformi.

Sagledani u cjelini, ovi procesi ukazuju na to da tržišna promjena u plat-formskom društvu proizvodi ekonomske sistemske rizike koji pogađaju samu institucionalnu osnovu javnog informisanja. Transformacija informacija u tržišno posredovanu robu, zavisnost od platformskih tržišta, kratkoročna optimizacija i koncentracija tržišne moći mijenjaju kriterijume društvenog vrednovanja informisanja i oblikuju savremene ranjivosti javnog informisa-nja u platformskom društvu.

PROMJENA UPRAVLJANJA I NORMATIVNI SISTEMSKI RIZICI JAVNOG INFORMISANJA

Treća ravan institucionalne transformacije javnog informisanja u platform-skom društvu odnosi se na promjenu upravljanja (*governance*)⁵⁶, koja otvara pitanje ko postavlja pravila javne komunikacije, po kojim kriterijumima i uz kakve oblike odgovornosti. Promjena upravljanja zahvata normativne osnove javne komunikacije, koja se u platformskom okruženju odvija prvenstveno kroz prakse moderacije sadržaja na platformama⁵⁷. Moderacija se ovdje ne shvata isključivo kao uklanjanje ili intervencija prema pojedinačnim objavama, već kao širi skup platformskih pravila, upravljačkih procedura i organizacionih odluka platformi koje kontinuirano oblikuju tokove javne komunikacije.

Tradicionalno, normativni poredak javnog informisanja bio je uspostavljen kroz kombinaciju javnog prava, novinarske etike i institucionalnih

⁵⁵ Nick Srnicek, *Platform Capitalism*, nav. djelo.

⁵⁶ Thomas Poell, David B. Nieborg, and Brooke Erin Duffy, *Platforms and Cultural Production*, nav. djelo, pp. 77–105.

⁵⁷ Sarah T. Roberts, *Behind the Screen: Content Moderation in the Shadows of Social Media*, Yale University Press, New Haven, 2019.

mehanizama odgovornosti. Iako su ovi režimi u različitim institucionalnim varijetetima često bili osporavani, počivali su na pretpostavci slobode, duštvene odgovornosti, transparentnosti i mogućnosti demokratskog nadzora nad normama javne komunikacije.⁵⁸ Platformizacija, međutim, uvodi kvalitativno drugačiji režim upravljanja, u kojem platformske kompanije preuzimaju centralnu ulogu u definisanju, tumačenju i sprovođenju pravila koje uređuju javnu komunikaciju.⁵⁹

Iz ovakvog strukturnog pomijeranja normativne moći unutar informaci-onog ekosistema proizlazi niz normativnih sistemskih rizika javnog informisanja. Kada se pravila javne komunikacije uspostavljaju i sprovode kroz privatno organizovane digitalne infrastrukture, nisu problem samo pojedinačne odluke o uklanjanju sadržaja ili sporovi između platformi i korisnika već i činjenica da normativni okvir javnog informisanja gubi institucionalnu koherentnost, javnu odgovornost i demokratski nadzor.⁶⁰ Centralni aspekt ovog normativnog sistemskog rizika ogleda se u privatizaciji normativne moći. Platforme kroz sopstvene uslove korišćenja, politike sadržaja i procedure sprovođenja uspostavljaju operativne normativne okvire koji funkcionišu paralelno, a nerijetko i iznad postojećih pravnih i profesionalnih režima. U tom smislu, nije riječ o tehničkim pravilima ili neutralnim „uslovima korišćenja“, već o normama koje neposredno određuju šta je vidljivo, izrečeno, isključeno i prepoznato kao legitimno u digitalnom javnom prostoru.

Sistemski karakter ovog normativnog rizika proizlazi iz činjenice da platformizacija zahvata veliki broj aktera i komunikacionih praksi u različitim društvenim kontekstima, često sa transnacionalnim obuhvatom i bez obzira na njihov društveni značaj ili javnu funkciju.⁶¹ Iako prekogranične dimenzije javne komunikacije nisu nove i postojale su i u prethodnim fazama razvoja medijskih sistema, specifičnost platformskog okruženja ogleda se u tome što se normativni okviri ne oblikuju kroz javne, pravne ili profesionalne mehanizme prilagođene različitim kontekstima, već se kroz privatno organizovane digitalne infrastrukture primjenjuju gotovo uniformno na globalnom nivou. Time se normativna moć premiješta sa institucionalnih, nacionalno utemeljenih lokacija ka privatnim platformama, ali i ka nadnacionalnim re-

⁵⁸ Clifford G. Christians, Theodore L. Glasser, Denis McQuail, Kaarle Nordenstreng, and Robert A. White, *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*, University of Illinois Press, US, 2009.

⁵⁹ Robert Gorwa, “What is platform governance?”, *Information, Communication & Society*, Vol. 20, pp. 854–871.

⁶⁰ Tarleton Gillespie, *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*, nav. djelo.

⁶¹ Laura Denardis, *The Global War for Internet Governance*, Yale University Press, New Haven, 2014.

gulatornim aranžmanima u nastajanju, koji se u savremenom digitalnom poretku pojavljuju kao pokušaji uspostavljanja kontrateže platformskim oblicima normativne moći.⁶²

Tu se nadovezuje još jedan sloj normativne ambivalentnosti. Naime, u savremenom digitalnom poretku, platforme postaju predmet različitih pokušaja javne regulacije i nadzora. Ovi pokušaji uključuju razvoj nadnacionalnih regulatornih okvira, ali i nacionalne intervencije koje nastoje da ograniče, preusmjere, pa čak i instrumentalizuju platformsku moć. U zavisnosti od institucionalnog konteksta, političkog režima i kapaciteta javnih institucija, upravljanje platformama može djelovati kao mehanizam demokratizacije i javne odgovornosti, ali i kao izvor dodatnih normativnih rizika. U situacijama slabih institucionalnih garancija, regulatorni zahtjevi mogu se pretvoriti u instrumente političkog pritiska, selektivne primjene pravila ili delegiranja cenzorskih funkcija platformama.⁶³ Dakle, regulacija ne umanjuje nužno normativne sistemske rizike, već se oni mogu redistribuirati između privatnih i javnih aktera, dodatno komplikujući pitanje odgovornosti i legitimiteta u upravljanju javnom komunikacijom.

Dodatni normativni sistemski rizik proizlazi iz istovremene fragmentacije normativnih standarda. U platformskom ekosistemu, različite platforme primjenjuju različita pravila, procedure i interpretacije dozvoljenog sadržaja, stvarajući višeslojni i često kontradiktorni normativni pejzaž. Akteri javnog informisanja djeluju u uslovima stalne normativne neizvjesnosti, u kojima se granice prihvatljivog ponašanja ne određuju kroz stabilne i javno poznate norme, već kroz promjenljive i često *ad hoc* odluke pojedinačnih platformi.⁶⁴ U odsustvu zajedničkog normativnog okvira koji važi za sve, narušava se mogućnost uspostavljanja zajedničkih standarda odgovornosti, legitimnosti i javnog interesa. Time, iz ugla sistemske teorije, slabi i kapacitet javnog informisanja da funkcioniše kao normativno integrativna sfera i autonomno polje u demokratskom društvu.⁶⁵

Normativni sistemski rizici dodatno se produbljuju kroz netransparenčnost procesa donošenja odluka i proceduralnu nejednakost između platformi i ostalih aktera. Odluke o uklanjanju, ograničavanju ili prioritizaciji sa-

⁶² Snežana Bajčeta, „Evropski digitalni konstitucionalizam: ka normama slobodnog novinarstva na odgovornim platformama”, nav. djelo.

⁶³ Daphne Keller, “Who Do You Sue? State and Platform Hybrid Power Over Online Speech”, A Hoover Institution Essay, *National Security, Technology and Law*, No. 1902, pp. 1–40.

⁶⁴ Nicolas P. Suzor. *Lawless: the secret rules that govern our digital lives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019.

⁶⁵ Daniel C. Hallin and Paolo Mancini, *Comparing media systems: Three models of media and politics*, nav. djelo, p. 36.

držaja često se donose na osnovu automatizovanih ili hibridnih sistema čiji kriterijumi nisu javno dostupni, dok su mogućnosti osporavanja i pravne zaštite ograničene i neravnomojerno raspodijeljene. U tako asimetričom režimu upravljanja platforme raspoložu širokim diskrecionim ovlašćenjima, dok su akteri javnog informisanja izloženi odlukama sa normativnim poslasticama bez jasnih mehanizama javne odgovornosti.⁶⁶

Kombinacija privatizacije normativne moći i još uvijek nekonsolidovane regulacije, fragmentacije standarda i netransparentnih procedura stvara uslove za pojavu svojevrstne normativne samocenzure (*chilling effects*)⁶⁷. Suočeni sa nepredvidivim i potencijalno sankcionim platformskim pravilima, akteri javnog informisanja prilagođavaju svoje prakse kako bi izbjegli rizik uklanjanja sadržaja, smanjenja vidljivosti ili gubitka pristupa publici.

Normativni poremećaji ne mogu se posmatrati izolovano od epistemoloških i tržišnih rizika, jer tehnološki kriterijumi i tržišni imperativi dobijaju normativnu stabilnost upravo kroz platformske režime upravljanja. U tom smislu, normativni sistemski rizici predstavljaju ključnu sponu u razumijevanju platformizacije kao procesa duboke institucionalne transformacije javnog informisanja.

ZAKLJUČAK

Analiza epistemoloških, tržišnih i normativnih sistemskih rizika pokazuje da se ovi poremećaji ne mogu razumjeti kao odvojeni ili paralelni procesi. Naprotiv, oni djeluju međuzavisno i kumulativno, proizvodeći dinamične obrasce međusobnog pojačavanja u okviru platformizovanog informacionog ekosistema. Upravo ova isprepletenost čini sistemske rizike javnog informisanja posebno otpornim na parcijalne intervencije, sektorske politike i kratkoročna rješenja.

Epistemološki rizici, koji proizlaze iz tehnološke transformacije infrastrukturnih uslova informisanja, stvaraju temelje na kojima tržišni i normativni poremećaji lakše dobijaju operativnu stabilnost. Kada se relevantnost informacija uspostavlja prvenstveno kroz mjerljive obrasce pažnje i algoritamske kriterijume vidljivosti, tržišna optimizacija za angažman postaje ne samo ekonomski racionalna, već i epistemološki normalizovana. Time se komodifikacija informacija ne pojavljuje kao spoljašnji pritisak, već kao logičan nastavak načina na koji se znanje prepoznaje i hijerarhizuje u javnoj sferi, dok se javni interes potiskuje kao sekundarni ili neoperativni kriterijum.

⁶⁶ Nicolas P. Suzor, *Lawless: the secret rules that govern our digital lives*, nav. djelo.

⁶⁷ Jonathon W. Penney, "Understanding Chilling Effects", *106 Minnesota Law Review*, pp. 1451–1530.

Istovremeno, tržišni sistemski rizici dodatno pojačavaju epistemološke poremećaje. Zavisnost od platformskih tržišta, kratkoročna optimizacija i koncentracija tržišne moći podstiču aktere javnog informisanja da prilagođavaju sadržaje algoritamskim i tržišnim zahtjevima, čime se stabilizuju obrasci vidljivosti zasnovani na popularnosti, emocionalnosti i performativnosti. Dugoročno, ovaj proces sužava prostor za kompleksno, istraživačko i društveno relevantno informisanje, slabeći sposobnost javnog informisanja da obavlja svoju epistemološku funkciju u demokratskoj javnoj sferi.

Normativni sistemski rizici, koji proizlaze iz promjene upravljanja i privatizacije normativne moći, djeluju kao integrativni mehanizam koji dodatno stabilizuje tehnološke i tržišne poremećaje. Platformska pravila, procedure i prakse moderacije legitimišu postojeće kriterijume vidljivosti i monetizacije, dok istovremeno ograničavaju mogućnosti javnog osporavanja i demokratskog nadzora. Fragmentacija normativnih standarda i netransparentnost odlučivanja stvaraju okruženje u kojem se epistemološki i tržišni poremećaji normalizuju kao tehničke ili operativne nužnosti, a ne kao pitanja javne rasprave i političke odgovornosti. Upravo zbog toga, savremeni regulatorni naponi, poput onih sadržanih u Aktu o digitalnim uslugama i Evropskom aktu o slobodi medija, sve više nastoje da adresiraju systemske dimenzije platformskog upravljanja i javnog informisanja, pomijerajući fokus sa pojedinačnih sadržaja ka strukturnim karakteristikama savremenog ekosistema. Ipak, ovi pokušaji istovremeno ukazuju na teškoće ponovnog uspostavljanja javno odgovornih normativnih okvira u okruženju koje je već duboko oblikovano privatizovanim infrastrukturnim režimima upravljanja, a posebno u okruženjima sa nedovoljno razvijenim i nestabilnim institucionalnim porcima.

U tom smislu, postojeći medijski ekosistemi djeluju kao dodatni faktor koji utiče na intenzitet i dinamiku sistemskih rizika. Strukturne karakteristike nedovoljno razvijenih medijskog sistema, poput koncentracije vlasništva, niskog nivoa pluralizma, netransparentnih vlasničkih odnosa i političke instrumentalizacije medija, funkcionišu kao pojačivači postojećih epistemoloških, tržišnih i normativnih poremećaja, čineći javno informisanje u platformskom okruženju dodatno ranjivim. Tako sistemski rizici platformizacije poprimaju različite intenzitete i oblike u zavisnosti od institucionalnog ambijenta u kojem se javno informisanje odvija i stepena otpornosti postojećeg medijskog sistema.

Rad je postavio konceptualni okvir za analizu sistemskih rizika javnog informisanja u uslovima platformizacije, zasnovan na shvatanju platformi kao ključnih aktera institucionalne transformacije javne komunikacije. Umjesto fragmentiranih pristupa usmjerenih na pojedinačne probleme, sadržaje ili prakse, rad predlaže sistemski pristup koji javno informisanje posmatra kao društvenu instituciju čije su epistemološke, tržišne i normativne funkcije istovremeno restrukturisane platformizacijom.

Teorijski doprinos rada ogleda se u više povezanih aspekata. Prvo, rad konceptualno povezuje platformizaciju sa teorijom sistemskog rizika, prevodeći pojam razvijen u okviru teorije kompleksnih sistema u analitički okvir

primjenjiv na javno informisanje. Drugo, rad nudi koherentnu strukturu za identifikaciju epistemoloških, ekonomskih i normativnih sistemskih rizika, pri čemu se medijski sistem uvodi kao kontekstualna dimenzija koja ukazuje na moguće dalje pravce izučavanja sistemskih rizika platformizacije javnog informisanja.

Predloženi okvir usmjerava pažnju ka strukturnim uslovima funkcionisanja informacionog ekosistema, pruža osnovu za diferencirano mapiranje sistemskih ranjivosti u različitim kontekstima i ukazuje na ograničenja parcijalnih regulatornih i profesionalnih intervencija. Iako rad nema empirijske ambicije, njegov teorijski okvir otvara prostor za buduća istraživanja koja mogu empirijski operacionalizovati identifikovane sistemske rizike kroz analize algoritamskih praksi, tržišnih aranžmana i režima upravljanja u konkretnim informacionim okruženjima, kao i kroz komparativna istraživanja različitih institucionalnih okruženja.

BIBLIOGRAFIJA

- [1] Adamović Jelena, Bajić Mila, Bajčeta Snežana, Perkov Bojan i Stevanović Tijana, *DSA, DMA, AIA and Western Balkans: Normative Foundation, Enforcement Mechanisms and Institutional Framework*, SHARE Foundation, Beograd, 2024.
- [2] Alaimo Cristina, Kallinikos Jannis, and Vallderama-Venegas Erika, "Platforms as Service Ecosystems: Lessons from Social Media", *Journal of Information Technology*, Vol. 35, No. 1, pp. 1–46.
- [3] Ananny Mike, and Crawford Kate, "Seeing without Knowing: Limitations of the Transparency Ideal and Its Application to Algorithmic Accountability", *New Media & Society*, Vol. 20, No. 3, pp. 973–989.
- [4] Bajčeta Snežana, „Evropski digitalni konstitucionalizam: ka normama slobodnog novinarstva na odgovornim platformama“, *Politički život*, Vol. 28, str. 7–23.
- [5] Bajčeta Snežana, Adamović Jelena, Prkut Duje i Kozomara Duje, *Digital Governance in the EU and Beyond: Institutional Designs, Structures and Capacities Compared*, SHARE Foundation, Beograd, 2025.
- [6] Bennett W. Lance, and Pfetsch Barbara, "Rethinking Political Communication in a Time of Disrupted Public Spheres", *Journal of Communication*, Vol. 68, No. 2, pp. 243–253.
- [7] Bucher Taina, *If... Then. Algorithmic Power and Politics*, Oxford University Press, Oxford, 2018.
- [8] Carlson Matt, "Automating Judgment? Algorithmic Judgment, News Knowledge, and Journalistic Professionalism", *New Media & Society*, Vol. 20, No. 5, pp. 1755–1772.
- [9] Christians Clifford G., Glasser Theodore L., McQuail Denis, Nordenstreng Kaarle, and White Robert A., *Normative Theories of the Media: Journalism in Democratic Societies*, University of Illinois Press, Urbana, 2009.

- [10] Citton Yves, *The Ecology of Attention*, Polity Press, Cambridge, 2017.
- [11] Denardis Laura, *The Global War for Internet Governance*, Yale University Press, New Haven, 2014.
- [12] Gillespie Tarleton, "Platforms Intervene", *Social Media + Society*, Vol. 1, No. 1, pp. 1–2.
- [13] Gillespie Tarleton, "The Relevance of Algorithms", in: Tarleton Gillespie, Pablo J. Boczkowski, and Kirsten A. Foot (eds.), *Media Technologies: Essays on Communication, Materiality, and Society*, MIT Press, Cambridge, 2014, pp. 167–194.
- [14] Gillespie Tarleton, *Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media*, Yale University Press, New Haven, London, 2018.
- [15] Gorwa Robert, "What is Platform Governance?", *Information, Communication & Society*, Vol. 22, No. 6, pp. 854–871.
- [16] Griffin Rachel, "The Politics of Risk in the Digital Services Act: A Stakeholder Mapping and Research Agenda", *Weizenbaum Journal of the Digital Society*, Vol. 5, No. 2, pp. 1–44.
- [17] Habermas Jürgen, *Javno mnenje*, Kultura, Beograd, 1969.
- [18] Hall Peter A., and Taylor Rosemary C. R., "Political Science and the Three New Institutionalisms", *Political Studies*, Vol. 44, No. 4, pp. 936–957.
- [19] Hallin Daniel C., and Mancini Paolo, *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*, Cambridge University Press, Cambridge, 2004.
- [20] Hallin, Daniel C., *Typology of Media Systems*, Oxford Research Encyclopedia of Politics, 2021. Dostupno na: <https://oxfordre.com/politics/view/10.1093/acrefore/9780190228637.001.0001/acrefore-9780190228637-e-205> (pristupljeno: 15. januara 2026).
- [21] Hacker Philipp, Kasirzadeh Atoosa, and Edwards Lilian, "AI, Digital Platforms, and the New Systemic Risk", radna verzija, 2025.
- [22] Hyvärinen Hissu, and Beck Roman, "Emotions Trump Facts: The Role of Emotions on Social Media", in: *Proceedings of the 51st Hawaii International Conference on System Sciences*, 2018, pp. 1979–1986.
- [23] Ihlebæk Karoline Andrea, and Sundet Vilde Schanke, "Global Platforms and Asymmetrical Power: Industry Dynamics and Opportunities for Policy Change", *New Media & Society*, pp. 1–18.
- [24] Keller Daphne, "Who Do You Sue? State and Platform Hybrid Power over Online Speech", *Hoover Institution Essay*, No. 1902, pp. 1–40.
- [25] Mitchell Melanie, *Complexity: A Guided Tour*, Oxford University Press, Oxford, 2009.
- [26] Nieborg David B., and Poell, Thomas, "The Platformization of Cultural Production: Theorizing the Contingent Cultural Commodity", *New Media & Society*, pp. 1–18.

- [27] Nielsen Rasmus Kleis, and Ganter Sarah Anne, “Dealing with Digital Intermediaries”, *New Media & Society*, Vol. 20, No. 4, pp. 1600–1617.
- [28] Palmieri Alice, Kollnig Konrad, and Tamò-Larrieux Aurelia, “Systemic Risks of Dominant Online Platforms”, *Maastricht Faculty of Law Working Paper*, 2023, pp. 1–26.
- [29] Pasquale Frank, *The Black Box Society: The Secret Algorithms That Control Money and Information*, Harvard University Press, Cambridge, 2015.
- [30] Penney Jonathan W., “Understanding Chilling Effects”, *Minnesota Law Review*, Vol. 106, pp. 1451–1530.
- [31] Poell Thomas, Nieborg David, and Van Dijck José, “Platformisation”, *Internet Policy Review*, Vol. 8, No. 4, pp. 1–13.
- [32] Poell Thomas, Nieborg David B., Duffy Brooke Erin, *Platforms and Cultural Production*, Polity Press, Cambridge, 2022.
- [33] Poell Thomas, Nieborg David B., and Duffy Brooke Erin, “The Platformization of Making Media”, in: Mirjam Prenger, and Mark Deuze (eds.), *Making Media*, Amsterdam University Press, Amsterdam, 2020, pp. 85–96.
- [34] Renn Ortwin, Laubichler Manfred, Lucas Klaus, Kroger Wolfgang, Schanze Jochen, Scholz Roland W., and Schwizer Pia-Johanna, “Systemic Risks from Different Perspectives”, *Risk Analysis*, Vol. 42, No. 9, 2022, pp. 1902–1920.
- [35] Roberts Sarah T., *Behind the Screen: Content Moderation in the Shadows of Social Media*, Yale University Press, New Haven, 2019.
- [36] Schudson Michael, *The Sociology of News*, W. W. Norton, New York, 2003.
- [37] Schwarcz Steven L., “Systemic Risk”, *Duke Law Journal*, pp. 193–249.
- [38] Srnicek Nick, *Platform Capitalism*, Polity Press, Cambridge, 2017.
- [39] Sunstein Cass R., *#Republic: Divided Democracy in the Age of Social Media*, Princeton University Press, Princeton, 2017.
- [40] Suzor Nicolas P., *Lawless: The Secret Rules That Govern Our Digital Lives*, Cambridge University Press, Cambridge, 2019.
- [41] Van Dalen Arjen, *Algorithmic Gatekeeping for Professional Communicators*, Routledge, New York, 2023.
- [42] Van Dijck José, “Datafication, Dataism and Dataveillance”, *Surveillance & Society*, Vol. 12, No. 2, pp. 197–208.
- [43] Van Dijck José, Poell Thomas, and De Waal Martijn, *The Platform Society: Public Values in a Connective World*, Oxford University Press, New York, 2018.
- [44] Wallace Julian, “Modelling Contemporary Gatekeeping”, *Digital Journalism*, pp. 11–14.
- [45] Wardle Claire, and Derakhshan Hossein, *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework*, Council of Europe, Strasbourg, 2017.
- [46] Zelizer Barbie, *Taking Journalism Seriously: News and the Academy*, Sage, London, 2004.

- [47] Zelizer Barbie, *What Journalism Could Be*, Polity Press, Cambridge, 2017.
- [48] “Regulation (EU) 2022/2065 of the European Parliament and of the Council of 19 October 2022 (Digital Services Act)”, *Official Journal of the European Union*, L 277/1, Brussels, 2022.
- [49] “Regulation (EU) 2024/1083 establishing a common framework for media services (European Media Freedom Act)”, *Official Journal of the European Union*, Brussels, 2024.

Snežana Bajčeta

SYSTEMIC RISKS OF THE PLATFORMIZATION OF PUBLIC INFORMATION: AN INSTITUTIONAL APPROACH

Abstract

Digital platforms are becoming a key infrastructure of contemporary public information. They fundamentally reshape the conditions of the production, circulation, valuation, editing, and reception of information. Drawing on platform society theory and new institutionalism, the paper conceptualizes platformization as a process of institutional change unfolding across three interdependent dimensions: technological, market, and governance. Within this framework, the concept of systemic risk, derived from complex systems theory, is employed as an analytical instrument to identify the structural mechanisms through which platform design, market models, and governance regimes shape the functioning of the information ecosystem. The paper theoretically derives three types of systemic risks to public information – epistemic, economic, and normative – and demonstrates how their interaction cumulatively produces institutional vulnerabilities in public information.

Keywords:

Platformization, public information, systemic risks, new institutionalism, platform governance